

Foto: Cecilia Johansson, Visit Dalarna.

Nya Porfyrverket

Nya Porfyrverket i Älvdalen grundades 1897, men bearbetning av porfyr har pågått på platsen sedan sent 1700-tal. Den välbevarade industribyggnaden med tillhörande inventarier är ett av Dalarnas mest betydelsefulla industriminnen och är utpekat som riksintresseområde. Nya Porfyrverket byggnadsminnesförklarades 1985.

Beskrivning

Historik

Tillverkning av förmål i porfyr har i Älvdalen bedrivits sedan senare delen av 1700-talet. Porfyrverket i Älvdalen är på många vis unikt i Sverige. Verksamheten i Nya Porfyrverket utgör dessutom en naturlig fortsättning på den utveckling som pågått sedan 1780. I byggnaden har inredning och maskiner från den äldre hanteringen bevarats sedan sekelskiftet. Till anläggningen hör också en smedja och en bod.

Den första offentliga undersökningen av porfyrbergen i Älvdalens socken i Dalarna verkställdes 1731 på uppdrag av Bergskollegium. Carl von Linné omnämnde porfyr i sin Dalaresa 1734, den framstående mineralogen Daniel Tilas uppmärksammade stenen 1742 och A. F. Cronstedt redogjorde för den i sin berömda Mineralhistoria från 1750. Också Linnés lärjunge, Anders Tidström, talade om "den svarta porphyrn", när han 1754 reste genom Dalarna och Bergslagen för att samla mineralier till drottning Lovisa Ulrikas naturaliekabinett på Drottningholm.

1772–73 hade en svår försörjningskris uppstått i landet. Särskilt hårt tycks den ha drabbat Älvdalens socken. Som ledamot av sällskapet Pro Patria hade greve Niels Bielke under dessa år delat ut allmosor till invånarna i socknen och därvid uppmärksammat deras svåra belägenhet. I flera sammanhang framhöll greve Bielke vikten av att hjälpa socknen till något nytt näringsfång. År 1787 överlämnade greven en urna tillverkad i Älvdalsporfyr till Gustav III, vilken uppskattade materialet och hantverket.

Undersökningar i Älvdalens socken visade att anläggandet av ett porfyrsliperi skulle vara ett för orten nyttigt företag och med den konstantresserade greve Nils Bielke, president i Bergskollegium, som drivande kraft grundlades Elfdalens porfyrverk 1788, som ett aktiebolag under Bergskollegium. Där kom att tillverkas inte bara praktpjäser som Rosendalsvasen och Carl XIV Johans sarkofag, utan även enklare bruksföremål som pendylställ, ljusstakar, skrivställ, mortlar, knivskaft, smöraskar, tobaksdosor, käppknappar, raketuier och bordsskivor.

År 1867 brann det stora sliphuset ned och blev aldrig återuppbyggt. Under ett antal år var produktionen obetydlig. Slutligen uppfördes 1897 Älvdalens Nya Porfyrverk. Den nuvarande byggnaden kommer från den närbelägna byn Kåtilla och är ursprungligen ett bostadshus. Det flyttades därifrån till sin nuvarande plats. När byggnaden återuppfördes på ny plats genomgick den smärre förändringar för att anpassas till industriverksamhet. Det gamla verkets maskiner flyttades över till det nya och används ännu idag vid tillverkningen.

Figur 1 – 2. Interiörer från sliperiet. Foto: Carina Andersson Östlund.

Miljö

Porfyrverket ligger i Västäng i utkanten av Älvdalens tätort, på Österdalälvens västra sidan. En förutsättning för sliperiets anläggande var den vattenkraft som kunde utvinnas ur Kuttbäckens forsande vatten. Närområdet präglas av skog och öppen åkermark, och bebyggelsen utgörs huvudsakligen av bostadshus och gårdar. Timmer- och trähus med sadeltak dominerar.

Figur 3. Sliperiet sett från söder, med dammen och smedjan i förgrunden. Foto: Cecilia Johansson, Visit Dalarna.

Figur 4. Smedjan till höger i bild, sliperiet i bakgrunden. Foto: Cecilia Johansson, Visit Dalarna.

Figur 5. Dammen och del av kvarnbyggnaden. Foto: Cecilia Johansson, Visit Dalarna.

Byggnader

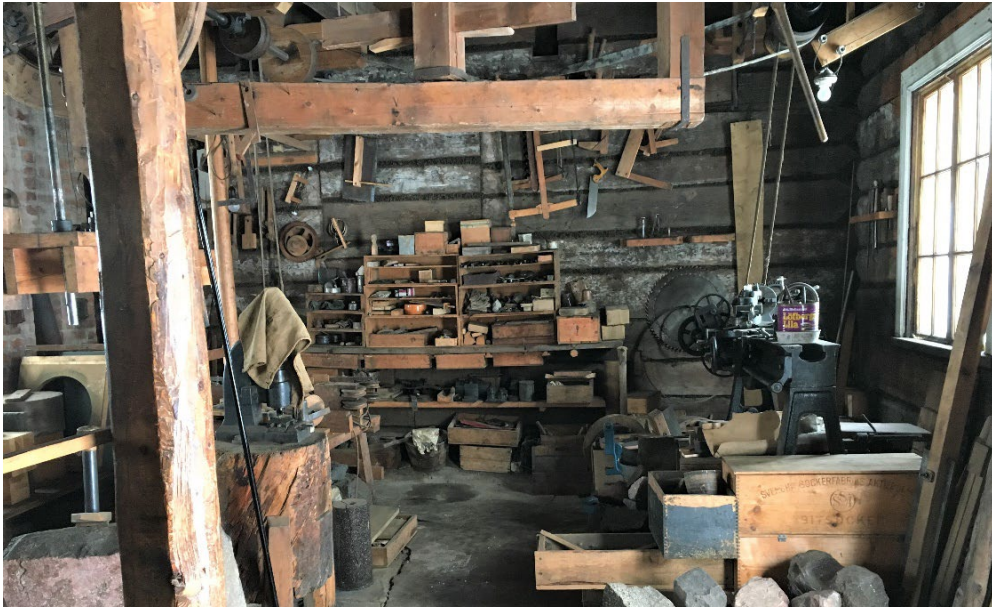
Porfyrverkets sliperi består av ett timmerhus i 2 våningar. Huset har byggts ut med två lägre byggnader vid vardera gaveln över kanalen. Den centrala huskroppen har sadeltak av tegel och tre fönster och port på långsidan. Den flyttades till nuvarande plats på 1880-talet och inreddes 1897 till porfyrsliperi.

Interiört består industrilokalen av två avdelningar, ett på vardera våningsplan, som är fyllda med synnerligen märkliga maskiner, drivna av axelledningar och remskivor från vattenhjulet. I nedre planet finns bland annat generator, bormaskin och kulslipmaskin. I det övre planet finns tre stora slipmaskiner, en sågmaskin med två klingor och en bormaskin med sju spindlar med mera.

I byggnadsminnet ingår också en smedja, en bod och en kvarnbyggnad samt delar av dammanläggningen som försett porfyrverket med vattenkraft. Smedjan utgörs av en timrad stuga i 1 ½ plan, rödfärgad med vita fönster- och dörrömfattningar och tegeltäckt sadeltak. Boden rödmålade panelade fasader med svarta knutar och sadeltak. Kvarnbyggnaden ligger högst upp i skyddsområdet och är timrad i två våningar med vind. En lägre tillbyggnad på sydgaveln har pulpettak och vita fönsterömfattningar. Även kvarnen har sadeltak.

**Figur 6. Sliperiets västra utbyggnad över kanalen.
Foto: Cecilia Johansson, Visit Dalarna.**

Figur 7. Bevarade verktyg i sliperiet. Foto: Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Figur 8. Smedjan. Länsstyrelsen i Dalarnas län

Byggnadsminnesförklaring

Motivering till byggnadsminnesförklaringen

Länsstyrelsen anser att byggnaden bevarar egenarten av gången tids byggnadsskick och med hänsyn härtill är att anse som synnerligen märklig.

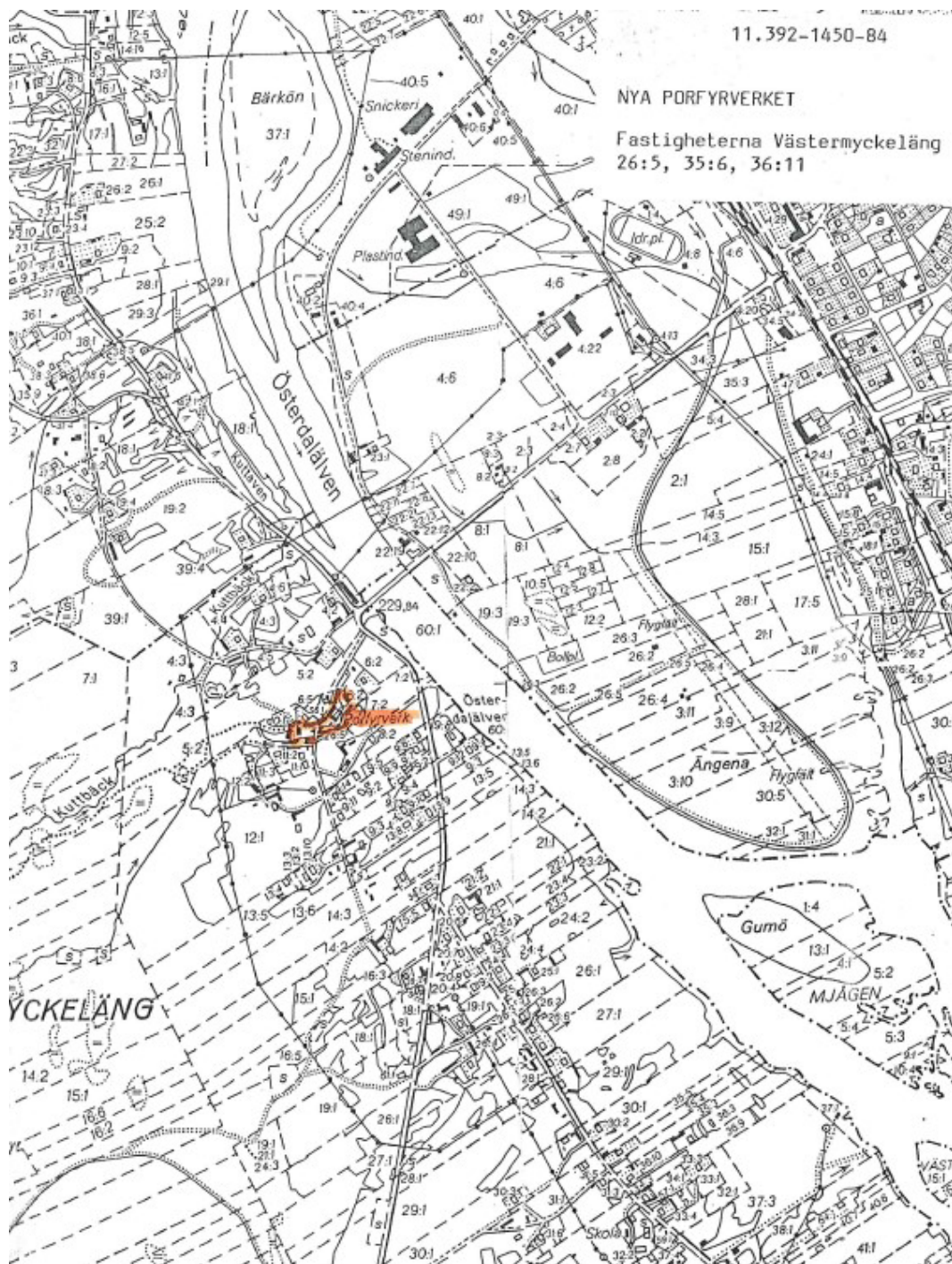
Skyddsbestämmelser

1. De byggnader som markerats på bilagda karta (fig. 9) får inte flyttas, rivs eller till sitt yttre byggas om eller på annat sätt förändras.
2. I byggnadernas inre får inte göras ingrepp i stomme eller ändring av rumsindelning. Ej heller får ingrepp göras i fast inredning.
3. I sliperiet skall maskiner för stembearbetning, transmissioner och övriga fasta installationer vårdas och behållas i ursprungligt skick.
4. Byggnaderna skall underhållas så att de inte förfaller. Vård och underhållsarbeten skall utföras på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar.
5. Det område kring byggnaderna som på bilagda karta avgränsats med streckad linje skall vårdas i sådant skick, att byggnadernas utseende och karaktär inte förvanskas.

Länsstyrelsen lämnar råd och anvisningar i fråga om underhållet av byggnaden och vården av det kringliggande området.

Om ändring av byggnadsminnet i strid mot meddelade skyddsföreskrifter finnes nödvändig för att byggnaden skall vara till nytta eller om sådan ändring eljest kan anses påkallad av särskilda skäl, får länsstyrelsen enligt 3 § lagen om byggnadsminnen meddela tillstånd härtill.

Figur 9. Byggnadsminnets skyddsområde. Ur beslut 1985.10.21.

Administrativa fakta

Kommun: Älvdalen

Fastighetsbeteckning: Västermyckeläng 6:3, 35:7

Byggnadsminnesförklaring: 1985.10.21

Tillgänglighet: Visas upp under bokade guidningar sommartid.

[Byggnadsminnesförklaring Nya Porfyrverket beslut 1985.10.21](#)
[Nya Porfyrverket i Riksantikvarieämbetets bebyggelseregister](#)